İsmayılova Sima Paşa qızı[86]

YUSİF VƏZİR ÇƏMƏNZƏMİNLİ: biblioqrafik göstərici

Bizim məqsəd və amalımız Azərbaycanım ızdır

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən olan Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin 130 illik yubileyi 2017-ci ildə bütün elm, təhsil və mədəniyyət ocaqlarında qeyd edilmişdir. Bu münasibətlə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası tərəfindən "Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri" seriyası ilə "Yusif Vəzi Çəmənzəminli" adlı biblioqrafik göstərici tərtib edilmişdir. Bu biblioqrafik vəsait ədəbiyyat tariximizin tədqiqi və təbliğində, xüsusilə, folklor ədəbiyyatının tədqiqində xüsusi xidmətləri olan Yusif Vəzir Çəmənzəmənliyə həsr edilmiş ilk biblioqrafik informasiya mənbəyidir. Biblioqrafik vəsaitdə yazıçının 1907-2017-ci illərdə nəşr edilmiş əsərləri, həyatı, ədəbi-bədi və ictimai fəaliyyəti xronoloji ardıcıllıqla əks etdirilmişdir.

Zəngin informasiya potensialına malik olan biblioqrafik vəsait biblioqrafiyalaşdırma metodikasına əsaslanaraq peşəkar mütəxəssislər tərəfindən ərsəyə gəlmişdir. Eyni zamanda vaxtında meydana gələn bu vəsait görkəmli ictimai xadim, həyatının böyük bir qismini mühacirət həyatı yaşasa da, döğma xalqının problemlərini daima qələmə alan "Biz kimik", "Azərbaycan və Azərbaycanlılar" deyən yazıçı Yusif Vəzir Çəmənzəminliyə həsr edilmişdir.

Azərbaycan ədəbiyyatı tatixində tarixi roman və hekayələr müəllifii, publisist, folklor ədəbiyyatının tədqiqatçısı olan Yusif Vəzir Çəmənzəmənli 1887-ci il sentyabr ayının 12-də Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Atası Mirbaba kişi Ağdamda həkimlik edər, həm də dərman satarmış. Mirbaba kişi Cənubi Azərbaycanın Çəmənzəmin kəndindən gəlib Şuşada hamballıq edən üç qardaşa öz mülkündə sığınacaq vermişdir. Yusif Vəzir "Çəmənzəminli" təxəllüsünü bu qardaşların xatirəsinə ehtiram əlaməti olaraq seçmişdi.

Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin uşaqlıq və gənclik illəri, ilk qələm təcrübəsi olan əsərləri, ailə şəraiti, ata-anası, dövrün ictimai-siyasi hadisələri, əhatəsi, mararağı və məşğul olduğu sahələr, təhsili, əsərlərinin yazılma tariixi biblioqrafik vəsaitin mühüm bir bölməsini təşkil edən "Yusif Vəzir Çəmənzəminli" adlı oçerkdə çox əhatəli şəkildə şərh edilmişdir. Oçerkin müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor Tofiq Hüseynoğlu olmuşdur. Oçerkdə həmçinin müəllif daha çox Yusif Vəzirin tariixi romanlarının o dövrün Azərbaycan tarixinin öyrənilməsində mühüm əhəmiyyətiini, romanların süjet xətti, tarixi şəxsiyyətlərin siyasi baxışları haqqında məsələlələri ön plana çəkmişdir.

Y.V.Çəmənzəminli Azərbaycan Respublikasının yaradılmasında, onun daxili və xarici siyasətinin hazırlanmasında "əziz yoldaşımız və böyük mürşidimiz" adlandırdığı Məhəmməd Əmin Rəsulzadə ilə birlikdə çalışmış, istiqlaliyyətin möhkəmləndirilməsi sahəsində xeyli iş görmüşdür. "Bizim məqsədimiz və amalımız Azərbaycanımızdır", - deyən ədib 1917-ci il fevral-oktyabr hadisələri zamanı Kiyevdə olmuşdur. Həmin ildə Bakıda onun "Azərbaycan muxtariyyəti" adlı kitabı çapdan çıxmışdır. Bu zaman ADR hələ yaradılmamışdı. Göründüyü kimi, müstəqil, muxtar Azərbaycan ideyasını ilk irəli sürənlərdən biri də Y.V.Çəmənzəminli olmuşdur.

Y.V.Çəmənzəminlinin ilk kitabı 1911-ci ildə çap olunmuşdur. Ədibin sağlığında 24, 1956-cı ildən bu günə qədər isə 30-dan çox, cəmi 60-a yaxın kitabı nəşr edilib. Oçerkdə Y.Vəzirin "Əsərləri"nin 3 cilddən ibarət akademik nəşrlərinin dərc edilmə illəri göstərilmişdir.Ümumiyyətlə, bu oçerkdə Y.V. Çəmənnzəminlinin yaradıcılığı tədqiqatçı tərəfindən hərtərəfli təhlil edilərək oxuculara çatdırılmışdır.

"Yusif Vəzir Çəmənzəminli" biblioqrafik göstəricisində biblioqrafiyalaşdırma metodikasında çox az təsadüf edilən bir cəhət də diqqətə layiqdir. Belə ki, vəsaitdə həsr edilimiş müəllifin əsərlərindən nümunə və həmin əsərə həsr edilmiş elmi məqalənin daxil edilməsi diigər mənbələrdə də az da olsa tsadüf edilmişdir. Buibiblioqrafik vəsaitdə "Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin "İki od arasında" romanı: erməni xisləti, erməni məkri" başlığı altında məqalənin verilməsi təsadüfi deyil. Çünki, mənfur qonşularımızın düşmənçilik siyasətinin "Erməni xislətinin şeytan toxumunu səpməsi" bu gün də davam edir. (Məqalənin müəlliifi filologiya elmləri doktoru, professor Buludxan Xəlilov).

Məqalə bu sözlərlərə tamamlanır: "Ermənilər millətin (yəni özlərinin) işini unutmur, bu yolda pul qoymağa, var-dövlət xərcləməyə özlərini hazır bilirlər. Bu hazırlıq onlara imkan yaradır ki, haqsız, ədalətsiz və məkirli işlərini də həyata keçirə bilsinlər. Tarix boyu belə olub, indi də belədir".

Biblioqrafik vəsaitin əsas bölmələrindən olan "Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri" başlıqlı hissədən məlum olur ki, Yusif Vəzir Çəmənzəminli Məşədi Mirbaba oğlu 1887-ci il sentyabr ayının 12-də Şuşada anadan olmuşdur. Bu bölmədə materiallar - yazıçının həyat və fəaliyyətinin əsas tarixləri, məktəbə getdiyi il, ilk hakayə və şeirlərinin nəşr tarixi, təhsil illəri, həbsdə olduğu illər, ictimai fəaliyyəti xronoloji ardıcıllıqla sistemləşdirimişdir. Nəhayət, bu böyük yazışının 1943-cü ildə Qorki vilayətiinin Suxobezvodnoye kəndində həbsdə olarkən vəfat etməsi və 1956-cı il fevral ayının 28-də Azərbaycan Ali məhkəməsi tərəfindən bəraət alması göstərilmişdir.

Zəngin dünyagörüşünə, mükəmməl təhsilə malik olan yazıçının yaradıcılığında vətən, millət, torpaq, dil təəssübkeşliyi üstünlük təşkil edir. Müdrik və hikmətli fikirlərin müəllifi olan Y.V.Çəmənzəminli "Bizim bütün məqsəd və amalımız Azərbaycanımızdır", və yaxud "Ən yüksək sənət mənəviyyat qanadlarında yaranır. İstibdadın mahirliyi bu qanadı qırmaqdır. Mən yaradıram demək – "qanadlanıram" deməkdir..." demişdir.

Yusif Vəzir yaradıcılığını yüksək dəyərləndirən elm, ədəbiyyat, mədəniyyət və sənət adamları Yusif Vəzir şəxsiyyətini və fəaliyyətini dəqiq səciyyələndirmişlər:

"Yusif Vəzir Çəmənzəminli yaradıcılığı boyu vətən məhəbbəti, azərbaycançılıq, milli təəssübkeşlik, ümumiyyətlə milli ideyalara sədaqət ifadə edən detalları önə çəkmişdir. Bütün ömrü boyu millətlərin dostluğu və

[86] Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının dosenti

qardaşlığının dinc və mehriban yaşamalarının təbliğinə çalışan yazıçı milli məsələyə münasibətini "Studentlər" romanında daha geniş əks etdirmişdir". Bu fikirlərin müəllifi filologiya elmləri doktoru, professor Vaqif Arzumanlı olmuşdur.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Əlikram Tağıyevin də fikirləri maraqlıdır. O demişdir: "Milli məsələnin xalqın müqəddəratı, taleyi, ərazisi, dini, dili, mədəniyyəti və mənəviyyatı ilə, milli oyanışla əlaqədar münasibətlərin toplusu kimi vahid bir məqsədə yönəldilməsində Yusif Vəzirin əvəzsiz xidmətləri olmuşdur".

Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin əsərləri – kitabları, dövrü mətbuatda dərc edilmiş əsərləri və AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan əlyazmaları xronoloji ardıcıllıqla vəsaitdə sistemləşdirilmişdir. Bu bölmədə ədibin 1911-ci ildən 2015-ci ilə qədər çap edilmiş kitablarının biblioqrafik təsviri xronoloji ardıcıllıqla işıqlandırılmışdır. Roman, hekayə və felyetonlardan ibarət olan bu kitablara biblioqrafik təsvirdən sonra annotasiya da verilmişdir. Ümumilikdə, bu bölmədə yazıçının öz sağlığında və vəfatından sonra təkrar nəşr edilmiş 78 adda əsərinin biblioqrafik təsviri verilmişdir. Bu əsərlər içərisində yazıçının daha çox nəşr edilmiş "Əli və Nino" - (8 dəfə) ,"Studentlər" –(7 dəfə) və "Cənnətin Qəbzi" (6 dəfə) hekayə və romanları olmuşdur.

Dövri mətbuatda və məcmuələrdə dərc olunmuş əsərləri bölməsində Yusif Vəzirin ilk mətbu əsəri olan "İzahat" 1907-ci ildə "Təzə həyat" da 05 noyabrda dərc edilmişdir. Bu başlıq altında yazıçının 1907-ci ildən, 2017-ci ilə qədər müxtəlif mətbu orqanlarda dərc edilmiş 226 adda məqləsinin biblioqrafik təsviri verilmişdir.

Biblioqrafik vəsaitdə Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin AMEA-nın M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan əlyazmalarını əks etdirən şəxsi arxiv fondunun da dəqiq inventar nömrəsi və saxlanma vahidinin biblioqrafik təsviri verilmişdir. Belə ki, bu bölməədən aydın olur ki, yazıçının Əlyazmalar İnstitutunda 51 adda əlyazma əsəri mühafizə edilib şəxsi fondda saxlanılır.

Yusif Vəzirin rus və digər xalqların dilindən tərcümə etmiş olduğu əsərlər kitab şəklində xronoloji ardıcıllıqla biblioqrafik təsvir olunmuşdur. Belə tərcümə edilmiş kitabların sayı 1926-cı ildən, 1934-cü ilə qədər 7 adda olmuşdur. Yazıçının tərcümə etmiş olduğu əsərlərin əksəriyyəti dövri mətbuatda və məcmuələrdə dərc edilmişdir. Bu tərcümə əsərləri də 7 adda olmuşdur. Vəsaitdə Yusif Vəzirin redaktoru olduğu əsərlərin də (1935-1936-cı illərdə, 5 adda) biblioqrafik təsviri verilmişdir.

Yusif Vəzirin yaradıcılığı müxtəlif vaxtlarda və müxtəlif müəlliflər tərəfindən tədqiq edilərək kitab şəklində dərc edilmişdir. Bu əsərlərin dəqiq biblioqrafik təsviri verilməklə annotasiya ilə daha da zənginləşdirilmişdir. Yazıçının yaradıcılığına həsr edilmiş kitabların (1981-ci ildən 2014-cü ilə qədər) sayı 28 adda olmuşdur.

Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin zəngin ədəbi-bədii irsi onun vəfatından sonra tədqiqata cəlb edilmiş və doktorluq və namizədlik dissertasiyaları müdafiə edilmişdir. "Dissertasiya və avtoreferatlar" bölməsində 1966-cı ildən, 2014-cü ilə qədər 22 adda dissertasiya və avtoreferatın biblioqrafik təsviri verilmişdir.

Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin həyatı, əsərləri, yaradıcılığı, haqqında olan ədəbiyyatın rus və xarici dillərdə nəşr edilmiş ədəbiyyatın biblioqrafik təsviri də vəsaitdə əks etdirilmişdir. Azərbaycan dilində olduğu kimi, eyni ilə materiallar xronoloji prinsipə əməl edilməklə vəsaitdə sistemləşdirilmişdir. Biblioqrafik göstəriciyə əlavə olaraq "Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin təxıllüsləri" adlı bölmə də daxil edilmişdir ki, bu bölmədə Yusif Vəzirin işlətdiyi 22 təxəllüs qeyd edilmişdir. Bu təxəllüslərdən – Bədbəxt, Haqq tərəfdarı, Musəvi, Sərsəm- İqbal, Y.V., Yazıçı və digər təxəllüslərlə yazıçı əsərlərini yazmışdır.

Biblioqrafik göstəricilər üçün vacib olan bir hissə "Köməkçi göstəricilər" bölməsinin verilməsi vəsaitin əhəmiyyətini daha da artıran amillərdəndir. Köməkçi göstəricilər vəsaitdən istifadəni asanlaşdırır və vaxt itkisini aradan qaldırır. Bu nöqteyi-nəzərdən biblioqrafik vəsaitə "Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin əsərlərinin əlifba göstəricisi", "Y.V.Çəmənzəminli haqqında yazan müəlliflərin əlifba göstəricisi", "Tərcümə etdiyi əsərlərin əlifba göstəricisi" Azərbaycan və rus dillərində, "Xarici dillərdə nəşr edilmiş əsərlərinin əlifba göstəricisi" kimi köməkçi göstəricilər tərtib edilmişdir.

Bu bölmə daxilində ədibin kitablarının əlifba göstəricisi, kitablarda, dövri mətbuatda və məcmuələrdə dərc olunmuş əsərləri, müəlliflərin əlifba göstəricisi, tərcümə etdiyi əsərlərin əlifba göstəricisi - kitablar, dövri mətbuatda və məcmuələrdə dərc edilən tərcümələri, redaktoru olduğu kitabların əlifba göstəricisi Azərbaycan və rus dillərində, daxildə əlifba qaydasına riayət edilməklə ayrı-ayrı başlıqlar altında sistemləşdirilmişdir. Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin xarici dillərdə nəşr edilmiş əsərlərinin əlifba göstəricisi bölməsində Alman, Fransız, İngilis, Özbək, Türk dillərində nəşr edilmiş əsərləri ölkələr daxilində əlifba qaydası ilə verilmişdir. Bu bölmə və yarım başlıqlar altında materiallar Azərbaycan Milli Kitabxanasının peşəkar mütəxəssisləri tərəfindən çox dəqiqliklə əks etdirilmişdir.

Böyük zəhmət və axtarışlar nəticəsində ərsəyə gəlmiş bu qiymətli biblioqrafik tədqiqat əsəri çox saylı tələbatçıların, tədqiqtçıların, mütəxəssislərin böyük marağına səbəb olacaqdır. Yusif Vəzir Çəmənzəminli şəxsiyyətinin hərtərəfli öyrənilməsində, onun zəngin ədəbi-bədii irsinin, ictimai fəaliyyətinin mühüm dövrlərinin tələbatçılar qarşısında açılmasında bu informasiya mənbəyinin əhəmiyyəti olduqca böyükdür.

Jurnalist Məryəm Axundovanın təbirincə desək: Özündən sonra çox zəngin ədəbi irs qoyub getmiş olan Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin əsərləri tədqiq və təbliğə layiq bir xəzinədir. Yusif Vəzir Çəmənzəminli bu gün də, sabah da bizdən sonra gələcək neçə-neçə nəsillərin sevimli yazıçısı olaraq qalacaqdır...

Xülasə

Görkəmli yazıçı Yusif Vəzir Çəmənzəmənliyə həsr edilmiş ilk şəxsi biblioqrafik göstəricidir. Biblioqrafik göstərici M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli kitabxanası tərəfindən "Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri" seriyasında çapdan çıxmışdır. Biblioqrafik göstəricidə yazıçının həyat və yaradıcılığının əsas tarixləri, ictimai fəaliyyəti, əsərlərinin nəşr tarixi, tərcüməçilik fəaliyyəti işıqlandırılmışdır.

Açar sözlər: Biblioqrafik göstərici , Yusif Vəzir Çəmənzəmənli, şəxsi elmi-köməkçi biblioqrafiya.

Yusif Vezir Chamanzaminli: Bubliographic index.

Sima İsmailova

Summary
The article rewired, personal bibliographic index, dedicated to the life and activities, artistic and literary, historical, philosophical and journalistic work.

Keywords*: *personal bibliographic index, " Personalities of Azerbaijan" , Yusif Vezir Chamanzaminli.

Rəyçi: dos. İsmayılov Nadir İslam oğlu